

Джерела та література

1. Гриби України [Електронний ресурс] / [Т. В. Андріанова, В. П. Гайова, В. П. Гелюта, І. О. Дудка та ін.]. – 2006. – Режим доступу : <http://www.cybertruffle.org.uk/ukfung/ukr> [веб-сайт, версія 1.00]
2. Бондарцев А. С. Руководство по сбору высших базидиальных грибов для научного их изучения / А. С. Бондарцев, Р. А. Зингер // Тр. Ботан. ин-та им. В. Л. Комарова. – 1950. – Т. 2, вып. 6. – С. 499–543.
3. Гелюта В. П. Флора грибов Украины. Мучнисторосяные грибы / В. П. Гелюта. – Киев : Наук. думка, 1989. – 256 с.
4. Зерова М. Я. Визначник грибів України. Т. 5. Базидіоміцети. Кн. 2 / М. Я. Зерова, П. Є. Сосін, Г. Л. Боженко. – К. : Наук. думка, 1979. – 565 с.
5. Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я. П. Дідуха. – К. : Глобалконсалтинг, 2009. – 900 с.
6. Ainsworth And Bisby's Dictionary of the Fungi, 10th edition / [P. M. Kirk, P. F. Cannon, D. W. Minter, J. A. Stalpers]. – CABI Europe, UK, 2008. – 771 p.
7. Cabi Bioscience Database. Index fungorum [Електронний ресурс] / P. Kirk, J. Cooper. – Режим доступу : <http://www.indexfungorum.org/Names/Names.asp>
8. Courtecuisse R. Mushrooms and toadstools of Britain and Europe / R. Courtecuisse, D. Duhem. – London : Harper Collins Publishers, 1995. – 480 p.

Стаття надійшла до редколегії
04.10.2013 р.

УДК 581.526.33/582.09

В. В. Коніщук – доктор біологічних наук, старший науковий співробітник, завідувач лабораторії екології водно-болотних угідь і торфовищ Інституту агроєкології і природокористування Національної академії аграрних наук України

Продромус синтаксонів *Oxycocco palustris* – *Sphagnetea magellanici* фітостроми торфових боліт

Роботу виконано на базі Інституту агроєкології і природокористування НААНУ

У результаті досліджень, аналізу літератури наведено перелік синтаксонів рослинності торфових боліт України класу рослинності *Oxycocco palustris* – *Sphagnetea magellanici*. Представлено коротку характеристику місцезростань, поширення угруповань судинних рослин. Визначено синфітосозологічний статус. Наведено види рослин Червоної книги України: *Betula humilis* Schrank., *Carex dioica* L., *Chamaedaphne calyculata* (L.) Moench., *Dactylorhiza incarnata* (L.) Soó, *D. maculata* (L.) Soó, *D. majalis* (Reichenb.) P. F. Hunt et Summerhayes, *Drosera anglica* Huds., *Drosera intermedia* Hayne, *Juncus bulbosus* L., *Hammarbya paludosa* (L.) O. Kuntze, *Liparis loeselii* (L.) Rich., *Oxycoccus microcarpus* Turcz. ex Rupr., *Pinguicula alpina* L., *Salix herbacea* L., *Sphagnum molle* Sull., а також фітоугруповань, що охороняються згідно із Зеленою книгою. Вперше описано нові синтаксони фітоасоціацій: *Chamaedaphno calyculati-Sphagnetum*, *Dactylorhizo incarnatae-Sphagnetum*, *Dactylorhizo majalis-Sphagnetum*, *Drosero-Sphagnetum*, *Hammarbyo paludosae-Sphagnetum*, *Oxycocco microcarpi-Polytrichetum*, *Oxycocco palustri-Sphagnetum*.

Ключові слова: торфове болото, продромус, *Oxycocco palustris* – *Sphagnetea magellanici*, клас, порядок, союз, асоціація, екотоп.

Конищук В. В. Продромус синтаксонов *Oxycocco palustris* – *Sphagnetea magellanici* фітостроми торф'яних болот. В результате исследований, анализа литературы приведен перечень синтаксонов растительности торфяных болот Украины класса растительности *Oxycocco palustris* – *Sphagnetea magellanici*. Представлены краткая характеристика местообитаний, распространение группировок сосудистых растений. Определен синфи́тосозологический статус. Приведенные виды растений Красной книги Украины: *Betula humilis* Schrank., *Carex dioica* L., *Chamaedaphne calyculata* (L.) Moench., *Dactylorhiza incarnata* (L.) Soó, *D. maculata* (L.) Soó, *D. majalis* (Reichenb.) P. F. Hunt et Summerhayes, *Drosera anglica* Huds., *Drosera intermedia* Hayne, *Juncus bulbosus* L., *Hammarbya paludosa* (L.) O. Kuntze, *Liparis loeselii* (L.) Rich., *Oxycoccus microcarpus* Turcz. ex Rupr., *Pinguicula alpina* L., *Salix herbacea* L., *Sphagnum molle* Sull., а также фитоассоциации, охраняемые согласно Зеленой книге.

Впервые описаны новые синтаксоны фитоасоциаций: *Chamaedaphno calyculati-Sphagnetum*, *Dactylorhizo incarnatae-Sphagnetum*, *Dactylorhizo majalis-Sphagnetum*, *Drosero-Sphagnetum*, *Hammarbyo paludosae-Sphagnetum*, *Oxycocco microcarpi-Polytrichetum*, *Oxycocco palustris-Sphagnetum*.

Ключевые слова: торфяной болото, продромус, *Oxycocco palustris – Sphagnetea magellanici*, класс, порядок, союз, ассоциация, экотоп.

Konishchuk V. V. Prodromus of Syntaxon *Oxycocco Palustris – Sphagnetea Magellanici* of Phytostrome of Peat Mire. As the result of investigations and the analysis of the literatures on the list of peat mire of Ukraine of syntaxa *Oxycocco palustris – Sphagnetea magellanici* is represented. Short of characteristic of habitats, distribution given of community vascular plants. Their synphytosozological status is determined. It is specified rare species plants of the Red Data Book of Ukraine: *Betula humilis* Schrank., *Carex dioica* L., *Chamaedaphne calyculata* (L.) Moench., *Dactylorhiza incarnata* (L.) Soó, *D. maculata* (L.) Soó, *D. majalis* (Reichenb.) P. F. Hunt et Summerhayes, *Drosera anglica* Huds., *Drosera intermedia* Hayne, *Juncus bulbosus* L., *Hammarbya paludosa* (L.) O. Kuntze, *Liparis loeselii* (L.) Rich., *Oxycoccus microcarpus* Turcz. ex Rupr., *Pinguicula alpina* L., *Salix herbacea* L., *Sphagnum molle* Sull., as well as protected phytoassociations of the Green Data Book. For the first time new syntaxon phytoassociations is described: *Chamaedaphno calyculati-Sphagnetum*, *Dactylorhizo incarnatae-Sphagnetum*, *Dactylorhizo majalis-Sphagnetum*, *Drosero-Sphagnetum*, *Hammarbyo paludosae-Sphagnetum*, *Oxycocco microcarpi-Polytrichetum*, *Oxycocco palustris-Sphagnetum*.

Key words: peat mire, prodromus, *Oxycocco palustris – Sphagnetea magellanici*, klass, order, union, asotiation, habitat.

Постановка наукової проблеми та її значення. Фітоценологічні дослідження торфових боліт України були започатковані на домінантному принципі класифікації рослинності.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Аналіз досліджень цієї проблеми показав, що розробка продромуса рослинності за еколого-флористичним принципом (методика Браун-Бланке) в Україні розвивається лише останні 15–20 років [7; 10; 12]. У західній та північній Європі дослідження рослинності боліт за методом Браун-Бланке були розпочаті раніше. Базовими матеріалами дослідження фітоугруповань водно-болотних угідь стали публікації відомих європейських фітоценологів [2; 3; 5]. Клас *Oxycocco palustris-Sphagnetea magellanici* – це типова рослинність торфових боліт із журавлинниками Поліської низовини та долин Карпатської гірської області, Прикарпаття, частково лісостепових флювіальних низовин. Специфіка і складність розробки схеми класифікації болотної рослинності визначається широким спектром життєвих форм рослин, значними відмінностями в розмірах едифікаторних синузій (від дерев до мохів), площинним перекриттям кількох фітоасоціацій. Наукові дослідження за еколого-флористичним принципом особливо актуальні в умовах глобальних змін стану довкілля, оскільки визначають закономірності генезису фітостроми і сприяють аналізу динаміки стадій сукцесій вразливих водно-болотних біогеоценозів.

Мета статті – провести уніфікацію та зробити критичний аналіз характеристики синтаксонів рослинності класу *Oxycocco palustris-Sphagnetea magellanici* в Україні. Для досягнення мети були визначені такі **завдання**: систематизувати наявні бібліографічні матеріали дослідження рослинності боліт за методом Браун-Бланке; провести польові дослідження типових фітоугруповань осоково-сфагнових боліт; уточнити діагностичні види синтаксонів в умовах України; оцінити созологічну цінність гелофільних фітоугруповань.

Матеріали і методи досліджень. Синтаксони виділені на основі проведених у 2008–2013 рр. польових досліджень, геоботанічних описів, камерального опрацювання авторських і бібліографічних даних. Експедиції проведено в межах Полісся, Карпат, Закарпаття, Лісостепу. Синтаксони наведені відповідно до редакції таксонів рослинності Європи [5], застосовано критерії, принципи кодексу фітоценологічної номенклатури [6]. Вказано діагностичні види, рік опису автора. Латинські назви рослин подано згідно загальноживаних базових джерел [4; 9; 11]. Латинські назви роду, виду, а також фітоценозу виділено курсивом. Після першого згадування повної родової назви виду потім дублюється її скорочення в абзаці за текстом. Автори описів наведено звичайним шрифтом зі скороченням ініціалів, у кінці вказано рік опису синтаксону. Зазначено созологічний статус видів і фітоугруповань [1; 8; 13].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Клас *OXYCOCCO PALUSTRIS-SPHAGNETEA MAGELLANICI* Braun-Blanquet et R. Tüxen 1943 ex V. Westhoff, Dijk et Paschier 1946 включає один порядок *Sphagnetalia magellanici* (Pawl. 1928) Moore (1964) 1968 із двома союзами *Oxycocco-Empetrium hermaphroditi* Nordhagen 1936 та *Sphagnion medii* Kästner et

Flössner 1933 em Dierssen 1975. Це угруповання мезотрофних боліт на мінеральних ґрунтах, торфах, із проточним або застійним зволоженням та угруповання еумезотрофних, мезоевтрофних обводнених сфагнових, дрібноосокових, злакових, чагарникових, заліснених боліт. Угруповання оліготрофних, плащових, висячих гірських боліт, торфовищ, заболочених осоково-сфагнових урочищ, бідних на мінерально-поживні речовини, які сформовані переважно сфагнами та ерікоїдними чагарничками.

Союз *Oxycocco-Empetrium hermaphroditi* Nordhagen 1936 включає угруповання улоговин і понижень відкритих, освітлених, гірських вершин на мілких торфовищах у межах Східних Карпат (Чивчини, Черногора).

Союз *Sphagnion medii* Kästner et Flössner 1933 em Dierssen 1975 включає оліготрофні угруповання сфагнових мохів та вересоподібних рослин у межах верхових слабо заліснених боліт флювіогляціальних понижень і плакорів Поліської низовини та в торфових депресіях Східних Карпат. Асоціації невеликі за площею (до 100 га), поширені азонально, окремі фрагменти перекриті іншими угрупованнями рослинності боліт. Це типові, не поширені гелофільні фітоугруповання бореальної зони хвойних лісів.

Детальна характеристика синтаксонів представлена без синонімів із діагностичними видами і базовим описом у вигляді переліку.

**Клас OXYCOCCO PALUSTRIS-SPHAGNETEA MAGELLANICI
Braun-Blanquet et R. Tüxen 1943 ex V. Westhoff, Dijk et Paschier 1946**

Діагностичні види: *Aulacomnium palustre* (Hedw.) Schwaegr., *Calliergon stramineum* (Brid.) Kindb., *Carex rostrata* Huds., *C. limosa* L., *Comarum palustre* L., *Drosera rotundifolia* L., *Eriophorum vaginatum* L., *Menyanthes trifoliata* L., *Oxycoccus palustris* Pers., *Pedicularis palustris* L., *Sphagnum fallax* (Klinggr.) Klinggr., *S. fuscum* (Schimp.) Klinggr., *S. magellanicum* Brid.

Угруповання мезотрофних боліт на мінеральних ґрунтах, торфах, з проточним або застійним зволоженням та угруповання еумезотрофних, мезоевтрофних обводнених сфагнових, дрібноосокових, злакових, чагарникових, заліснених боліт. Угруповання оліготрофних, плащових, висячих гірських боліт, торфовищ, заболочених осоково-сфагнових урочищ, бідних на мінерально-поживні речовини.

Порядок Sphagnetalia magellanici (Pawłowski B. 1928) Moore (1964) 1968

Діагностичні види: *Andromeda polifolia* L., *Carex rostrata* Huds., *Eriophorum vaginatum* L., *Carex chordorrhiza* Ehrh., *C. rostrata* Huds., *Oxycoccus palustris* Pers., *Polytrichum strictum* Brid., *Sphagnum capillifolium* (Ehrh.) Hedw., *S. fuscum* (Schimp.) Klinggr., *S. magellanicum* Brid., *S. rubellum* Wils. Угруповання еумезотрофних, мезотрофних, оліготрофних боліт.

Союз Oxycocco-Empetrium hermaphroditi Nordhagen 1936

Діагностичні види: *Oxycoccus palustris* Pers., *Empetrum hermaphroditum* Hagerup. Угруповання оліготрофних, плащових гірських боліт бореального типу.

Асоціація Empetro hermaphroditi-Sphagnetum fusci Du Rietz 1926

Діагностичні види: *Empetrum hermaphroditum* Hagerup, *Vaccinium uliginosum* L. (var. *carpaticum*), *Sphagnum fuscum* (Schimp.) Klinggr. Умови місцезростань. Плащові, гірські болота. Угруповання відкритих зволених западин, улоговин, блюдць гірських вершин на мілких торфовищах. Поширення в Україні. Карпати (Чивчино-Мармароські гори, масив Черногора). Синсозологічний статус. Біотопи охороняються відповідно до Директиви 92/43 ЕЕС (№ 7130 – сфагнові кислі болота, плащові активні болота). Зустрічаються види, занесені до Червоної книги України: *Pinguicula alpina* L., *Salix herbacea* L.

Союз Sphagnion medii Kästner et Flössner 1933 em Dierssen 1975

Діагностичні види: *Carex rostrata* Huds., *Sphagnum magellanicum* Brid. Угруповання еумезотрофних, олігомезотрофних, рідше оліготрофних боліт бореального типу, сформовані сфагновими мохами й ерікоїдними чагарничками.

Асоціація Andromedo polifoliae-Sphagnetum magellanici Bogd.-Ginev 1928

Діагностичні види: *Andromeda polifolia* L., *Carex rostrata* Huds., *Eriophorum vaginatum* L., *Oxycoccus palustris* Pers., *Polytrichum strictum* Brid., *Sphagnum fallax* (Klinggr.) Klinggr., *S. fuscum* (Schimp.) Klinggr. Умови місцезростань. Верхові болота, плави озер, купини, периферія осоково-сфагнових перехідних боліт, угруповання сфагнових боліт на кристалічних породах та фліші в

субальпійському поясі Карпат. Поширення в Україні. Полісся, Карпати (Чивчино-Гринявські, Мармароські гори, 1510–1570 м.н.р.м.). Синсозологічний статус. Біотопи охороняються відповідно до Директиви 92/43 ЕЕС (№ 7140 – сфагнові кислі болота, перехідні болота і трясовини). На Західному Поліссі угруповання формації горбасто-мочажинного комплексу фускум-магелланікум-сфагнкової пригніченозвичайнососнової включені до переліку рідкісних, зникаючих, типових фітоценозів Зеленої книги України (2009), які охороняються на загальнодержавному рівні. Зустрічаються види Червоної книги України: *Carex dioica* L., *Betula humilis* Schrank., *Oxycoccus microcarpus* Turcz. ex Rupr.

Асоціація *Chamaedaphne calyculati-Sphagnetum* Konishchuk V. V. 2009

Діагностичні види: *Chamaedaphne calyculata* (L.) Moench, *Sphagnum magellanicum* Brid. Умови місцезростань. Верхові та перехідні бореальні болота з малопотужними (до 3 м, в окремих випадках більше) торфовими покладами, близьким до денної поверхні заляганням суглинистих, карбонатних порід. Болота заключних стадій розвитку з добре розкладеним торфом, переважно чагарникові, заліснені сосною звичайною. Кількість видів рослин у фітоценозах незначна, до 10. У Північній Європі хамедафнові угруповання монодомінантні на заболочених та мінеральних узбережжях озер, водойм і значно відрізняються від поліських. Поширення в Україні. Північно-західна частина Полісся, болота Вутвицьке, Хіноцьке, Морочно, Чемерне, Сира Погоня. Синсозологічний статус. Біотопи охороняються відповідно до Директиви 92/43 ЕЕС (№ 7140 – сфагнові кислі болота, перехідні болота і трясовини). Угруповання *Pineta (sylvestris) chamaedaphnoso (calyculatae) – sphagnosa* включені до переліку рідкісних, зникаючих, типових фітоценозів Зеленої книги України (2009). Зустрічаються види ЧКУ: *Chamaedaphne calyculata* (L.) Moench.

Асоціація *Dactylorhiza incarnatae-Sphagnetum* Konishchuk V.V. 2009

Діагностичні види: *Dactylorhiza incarnata* (L.) Soó, *Comarum palustre* L., *Carex rostrata* Huds., *Oxycoccus palustris* Pers., *Menyanthes trifoliata* L., *Sphagnum fallax* (Klinggr.) Klinggr., *S. fuscum* (Schimp.) Klinggr. Умови місцезростань. Зона лага еумезотрофних постлімнеальних боліт, плави льодовиково-карстових озер, вологі, сирі, багаті мінеральними речовинами луки, в окремих випадках перезволожені різнотравні ділянки із близьким до денної поверхні заляганням карбонатних порід та суглинків. Поширення в Україні. Полісся. Синсозологічний статус. Біотопи охороняються відповідно до Директиви 92/43 ЕЕС (№ 7140 – сфагнові кислі болота, перехідні болота і трясовини). Зустрічаються види, занесені до Червоної книги України: *Dactylorhiza incarnata* (L.) Soó, *Drosera intermedia* Hayne, *Hammarbya paludosa* (L.) O. Kuntze, *Liparis loeselii* (L.) Rich., *Oxycoccus microcarpus* Turcz. ex Rupr., *Salix myrtilloides* L.

Асоціація *Dactylorhiza majalis-Sphagnetum* Konishchuk V. V. 2009

Діагностичні види: *Dactylorhiza maculata* (L.) Soó, *D. majalis* (Reichenb.) P. F. Hunt et Summerhayes, *Sphagnum fallax* (Klinggr.) Klinggr., *S. fuscum* (Schimp.) Klinggr. Умови місцезростань. Карбонатні постлімнеальні болота, плави карстових озер, заболочені джерела та зарослі, відкриті улоговини-лійки в місцях кальматації верхньокрейдових відкладів. Поширення в Україні. Полісся. Синсозологічний статус. Біотопи охороняються відповідно до Директиви 92/43 ЕЕС (№ 7140 – сфагнові кислі болота, перехідні болота і трясовини). Є види Червоної книги України: *Dactylorhiza incarnata* (L.) Soó, *D. maculata* (L.) Soó, *D. majalis* (Reichenb.) P. F. Hunt et Summerhayes, *Liparis loeselii* (L.) Rich., *Oxycoccus microcarpus* Turcz. ex Rupr., *Pinguicula vulgaris* L., *Salix lapponum* L.

Асоціація *Drosero-Sphagnetum* Konishchuk V. V. 2009

Діагностичні види: *Drosera rotundifolia* L., *D. intermedia* Hayne, *D. anglica* Huds. *Sphagnum fallax* (Klinggr.) Klinggr., *S. fuscum* (Schimp.) Klinggr., *S. magellanicum* Brid. Умови місцезростань. Дрібні угруповання з домінуванням, співдомінуванням росички підтоплених атмосферними опадами або ґрунтовими водами піщаних депресій, витоуптувані місця (стежки, дороги) плавів та узбережжя озер, дрібноосоково-сфагнові мезотрофні болота, купини оліготрофних, омбротрофних боліт, ділянки витоку струмків і джерел по периферії боліт, повторно заболочені блюдця осушених торфовищ, озер, відпрацьовані торфові кар'єри. Поширення в Україні. Полісся, північна частина Лісостепу, Карпати. Синсозологічний статус. Біотопи охороняються за Директивою 92/43 ЕЕС (№ 7140 – сфагнові кислі болота, перехідні болота і трясовини, а також № 7120 – сфагнові кислі болота, деградовані оліготрофні болота, здатні до природної регенерації). Види ЧКУ: *Drosera anglica* Huds., *D. intermedia* Hayne, *Juncus bulbosus* L., *Sphagnum molle* Sull.

Асоціація *Eriophoro vaginati-Pinetum sylvestris* Hueck 1931 em. Neuhausl 1984

Діагностичні види: *Eriophorum vaginatum* L., *Oxycoccus palustris* Pers., *Pinus sylvestris* L., *Polytrichum strictum* Brid., *Sphagnum fallax* (Klinggr.) Klinggr., *S. fuscum* (Schimp.) Klinggr., *S. palustre* L., *S. riparium* Angstr., *S. squarrosum* Crome. Умови місцезростань. Заболочені піщані улоговини, заліснені непотужні (до 3 м) торфовища, оліготрофні болота, заболочені пригнічено-низькорослі соснові ліси. Поширення в Україні. Полісся. Синсозологічний статус. Біотопи охороняються згідно з Директивою 92/43 ЕЕС (№ 7140 – сфагнові кислі болота, перехідні болота і трясовини).

Асоціація *Eriophoro vaginati-Sphagnetum recurvi* Hueck 1925

Діагностичні види: *Carex rostrata* Huds., *Eriophorum vaginatum* L., *Oxycoccus palustris* Pers., *Polytrichum strictum* Brid., *Sphagnum fallax* (Klinggr.) Klinggr., *S. fuscum* (Schimp.) Klinggr. Умови місцезростань. Оліготрофні болота, мілкі заболочені улоговини і долини сфагнів, угруповання льодовикових форм рельєфу на торфовищах, у підтоплюваних депресіях, у гірських умовах азонально на висоті 800–1600 м. н. р. м. Поширення в Україні. Полісся, Карпати. Синсозологічний статус. Біотопи охороняються згідно з Директивою 92/43 ЕЕС (№ 7140 – сфагнові кислі болота, перехідні болота і трясовини, № 7120 – сфагнові кислі болота, деградовані оліготрофні болота, здатні до природної регенерації).

***Oxycocco microcarpi-Polytrichetum* Konishchuk V. V. 2009**

Діагностичні види: *Oxycoccus microcarpus* Turcz. ex Rupr., *Polytrichum strictum* Brid. Умови місцезростань: оліготрофні верхові болота, політрихові купини. Поширення в Україні. Полісся, Карпати. Синсозологічний статус. Біотопи охороняються відповідно до Директиви 92/43 ЕЕС (№ 7120 – сфагнові кислі болота, деградовані оліготрофні болота, здатні до природної регенерації).

***Oxycocco palustri-Sphagnetum* Konishchuk V. V. 2009**

Діагностичні види: *Oxycoccus palustris* Pers., *Sphagnum fallax* (Klinggr.) Klinggr., *S. fuscum* (Schimp.) Klinggr. Умови місцезростань: мезотрофні, оліготрофні сфагнові болота, заболочені соснові ліси. Поширення в Україні. Полісся, Карпати. Синсозологічний статус. Біотопи охороняються відповідно до Директиви 92/43 ЕЕС (№ 7140 – сфагнові кислі болота, перехідні болота і трясовини).

Асоціація *Hammarbyo paludosae-Sphagnetum* Konishchuk V. V. 2009

Діагностичні види: *Hammarbya paludosa* (L.) O. Kuntze, *Oxycoccus palustris* Pers., *Sphagnum fallax* (Klinggr.) Klinggr., *S. fuscum* (Schimp.) Klinggr. Умови місцезростань. Дрібні улоговини еумезотрофних, мезотрофних осоково-сфагнових боліт із постійним проточним гідрорежимом, відкриті ділянки зарослих «вікон», заболочені відкриті локалітети журавлинників. Поширення в Україні. Полісся. Синсозологічний статус. Біотопи охороняються відповідно до Директиви 92/43 ЕЕС (№ 7140 – сфагнові кислі болота, перехідні болота і трясовини). Зустрічаються види Червоної книги України: *Hammarbya paludosa* (L.) O. Kuntze, *Liparis loeselii* (L.) Rich., *Oxycoccus microcarpus* Turcz. ex Rupr.

Асоціація *Ledo-Sphagnetum magellanicum* Succop (1953) 1959 em. Neuhausl 1969

Діагностичні види: *Ledum palustre* L., *Sphagnum magellanicum* Brid. Умови місцезростань. Угруповання ерікоїдних чагарничків у перезволожених долинах та в заліснених сфагнових болотах бореального типу, болота, які переходять у лісову стадію. Поширення в Україні. Полісся. Синсозологічний статус. Біотопи охороняються за Директивою 92/43 ЕЕС (№ 7140 – сфагнові кислі болота, перехідні болота і трясовини, № 7120 – сфагнові кислі болота, деградовані оліготрофні болота, здатні до природної регенерації).

Асоціація *Ledo-Sphagnetum fusci* Du-Rietz 1921 em. Luo 1926, Dierssen 1980

Діагностичні види: *Ledum palustre* L., *Sphagnum fuscum* (Schimp.) Klinggr. Умови місцезростань. Угруповання ерікоїдних чагарничків у перезволожених долинах та в заліснених сфагнових болотах бореального типу, болота, які переходять у лісову стадію. Поширення в Україні. Полісся. Синсозологічний статус. Біотопи охороняються відповідно до Директиви 92/43 ЕЕС (№ 7140 – сфагнові кислі болота, перехідні болота і трясовини, № 7120 – сфагнові кислі болота, деградовані оліготрофні болота, здатні до природної регенерації). Угруповання *Sphagneta (fusci) depressipinetosa (sylvestris)* включені до Зеленої книги України (2009).

Асоціація *Sphagnetum magellanicum* (Malc. 1929) Kästner et Flössner 1933

Діагностичні види: *Sphagnum magellanicum* Brid. **Умови місцезростань.** Відкриті, майже безосокві ділянки мезотрофних боліт. Невеликі за площею (кілька метрів квадратних, в окремих випадках більші) угруповання і в долинах, і на купинах сфагнових боліт бореального типу. **Поширення в Україні.** Полісся, Карпати. **Синсозологічний статус.** Біотопи охороняються за Директивою 92/43 ЕЕС (№ 7140 – сфагнові кислі болота, перехідні болота і трясовини).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Установлено, що синтаксони класу угруповання класу *Oxycocco palustris-Sphagnetum magellanicum* в Україні представлені 14 асоціаціями, які об'єднані в один порядок і два союзи. Це фітоценози мезотрофних боліт на мінеральних ґрунтах, торфах, із проточним або застійним зволоженням та угруповання еумезотрофних, мезоевтрофних обводнених сфагнових, дрібноосокових, злакових, чагарникових, заліснених боліт, оліготрофних, плащових, висячих гірських боліт, торфовищ, заболочених осоково-сфагнових урочищ, бідних на мінеральні поживні речовини, часто із наявністю журавлинників. Ценотаксономічні особливості виявляються в подібності діагностичних видів вищих рангів класифікації – класу, порядку та союзу. Угруповання класу характеризуються невисоким рівнем фіторізноманіття, але представляють ценотичну цінність як унікальні, малопоширені, вразливі та зникаючі рослинні угруповання бореального типу. Асоціації союзу *Oxycocco-Empetrium hermaphroditum* відмічені лише в Карпатах, а союз *Sphagnion medii* є типовим для Полісся, рідше трапляється в Закарпатті, Прикарпатті, Лісостепу. Угруповання займають різні фації та урочища з відмінним видовим складом рослинності та різними гідрологічними умовами. Деякі асоціації займають зону «лага» (екотонну ділянку боліт із багатим на поживні речовини субстратом), окремі утворились у межах «болотних вікон» (які представляють у сучасний час мікрозападниці), окремі займають депресії осушених ділянок, заліснені болота та заболочені ліси, флювіогляціальні, зандрові пониження. Відмінність такої рослинності визначають режим зволоження, біогеохімічний склад та особливості торфу, екологічні умови.

Для проведення картування болотної рослинності класу *Oxycocco palustris-Sphagnetum magellanicum* варто застосовувати класичний домінантний принцип, а для визначення тенденцій змін фітостроми екосистем більш пріоритетний еколого-генетичний підхід. Перспективними і недостатньо вивченими в дослідженні гелофільних фітоугруповань залишаються піонерні мохові ценози (*Aulacomnium sp.*, *Calliergon sp.*, *Hypnum sp.*, *Polytrichum sp.*, *Sphagnum sp.*, ін.) без наявності вищих судинних рослин.

Уніфікація представленої класифікації за еколого-флористичним, генетичним принципом рослинності боліт у комплексі з фітосозологічним аналізом сприятиме ефективному моніторингу, збереженню і прогнозуванню сукцесій фітостроми гелоландшафтів.

Джерела та література

1. COUNCIL DIRECTIVE 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora (OJ L 206, 22.7.1992, p. 7).
2. Matuszkiewicz W. Przewodnik do oznaczania zbiorowisk roślinnych Polski / W. Matuszkiewicz. – Warszawa : Wyd-wo naukowe PWN, 2001. – 59 s.
3. Moore J. J. A Classification of the Bogs and Wet Heaths of Northern Europe (*Oxycocco-Sphagnetum*) / J. J. Moore // Tüxen R. (Ed.) Pflanzensociologische Syst. Ber. Symp. Int. Ver. Vegetationskunde, Stolzenau 1964. W. Junk, Den Haag. – 1968. – S. 306–320.
4. Mosyakin S. L. Vascular plants of Ukraine a nomenclatural checklist / S. L. Mosyakin, M. M. Fedoronchuk. – Kyiv ; Moskoj : G. Kholodny Institute of Botany, 1999. – 234 p.
5. The diversity of European Vegetation. An overview of phytosociological alliances and their relationships to EUNIS habitats / J. S. Rodwell, J. H. J. Schaminé, L. Mucina [et. all.]. – Wageningen, 2002. – 162 p.
6. Weber H. E. International Code of Phytosociological Nomenclature. 3rd edition / H. E. Weber, J. Moravec, J.-P. Theurillat // Journal of Vegetation Science 11. IAVS. – Sweden : Opulus Press Uppsala, 2000. – P. 739–768.
7. Григора І. М. Лісові болота Українського Полісся / І. М. Григора, Є. О. Воробйов, В. А. Соломаха. – К. : Фітосоціоцентр, 2005. – 415 с.
8. Зелена книга України / за ред. Я. П. Дідуха. – К. : Альтерпрес, 2009. – 448 с.
9. Определитель высших растений Украины / [Д. Н. Доброчаева, М. Н. Котов, Ю. Н. Прокудин и др.]. – К. : Фитосоциоцентр, 1999. – 548 с.
10. Синтаксономія болотної рослинності північно-західної України : укр. фітоценоз. зб. / В. А. Соломаха, І. М. Кондратюк, Л. Ф. Кучерява, В. Л. Шевчик. – К. : Фітосоціоцентр, 1996. – Сер. А, вип. 2. – С. 21–36.

11. Список печіночників, антоцеротів та сфагнових мохів України / уклад. В. М. Вірченко, І. Ваня. – К. : Знання, 2000. – 29 с.
12. Фельбаба-Клушина Л. М. Продромус синтаксонів рослинності боліт і холодних джерел Українських Карпат (класи *Scheuchzerio-Caricetea fuscae*, *Oxycocco-Sphagneteta*, *Montio-Cardaminetea*) / Л. М. Фельбаба-Клушина // Наук. вісн. Ужгород. ун-ту. – 2010. – Вип. 28. – С. 73–82.
13. Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я. П. Дідуха. – К. : Глобалконсалтинг, 2009. – 900 с.

Стаття надійшла до редколегії
22.10.2013 р.

УДК 581.526.33/582.09

В. В. Коніщук – доктор біологічних наук, старший науковий співробітник, завідувач лабораторії екології водно-болотних угідь і торфовищ Інституту агроекології і природокористування Національної аграрної академії наук України

Продромус синтаксонів *Scheuchzerio palustris* – *Caricetea fuscae* фітостроми торфових боліт

Роботу виконано на базі Інституту агроекології і природокористування НААНУ

У результаті досліджень, аналізу літератури наведено перелік синтаксонів рослинності торфових боліт України класу рослинності: *Scheuchzerio palustris* – *Caricetea fuscae*. Представлено стислу характеристику місцезростань, поширення. Визначено синфітосозологічний статус за Директивою 92/43 ЕЕС. Наведено види рослин Червоної книги України (*Carex davalliana* Smith, *C. dioica* L., *Epipactis palustris* (L.) Crantz, *Liparis loeselii* (L.) Rich., *Malaxis monophyllos* (L.) Sw., *Orchis palustris* Jacq., *Pinguicula bicolor* Woloszcz., *P. vulgaris* L., *Tofieldia calyculata* (L.) Wahlenb., *Scorpidium scorpioides* (Hedw.) Limpr.), а також фітоугруповання, які охороняються згідно із Зеленою книгою: *Betuleta humilis*, *Cariceta davalliana*, *Cariceta paniculatae*, *Cariceto (rostratae et limosae)* – *Sphagneta (cuspidati)*, *Caricetum (rostratae et limosae) sphagnosum (S. cuspidatum)*, *Caricetum (lasiocarpae) scheuchzerioso (palustris) – sphagnosum (S. cuspidatum)*, *Cladieta marisci*, *Scheuchzerieto (palustris)–Sphagneta*, *Scheuchzerieto – Sphagneta (cuspidati)*, *Schoeneto (ferruginei) – Hupneta*.

Ключові слова: торфове болото, продромус *Scheuchzerio palustris* – *Caricetea fuscae*, клас, порядок, союз, асоціація, екотоп.

Коніщук В. В. Продромус синтаксонов *Scheuchzerio palustris* – *Caricetea fuscae* фітостроми торфяних болот. В результате исследований, анализа литературы приведен перечень синтаксонов растительности торфяных болот Украины класса растительности: *Scheuchzerio palustris* – *Caricetea fuscae*. Представлены краткая характеристика местообитаний, распространение. Определены синфітосозологічний статус по Директиве 92/43 ЕЭС. Приведены виды растений Красной книги Украины (*Carex davalliana* Smith, *C. dioica* L., *Epipactis palustris* (L.) Crantz, *Liparis loeselii* (L.) Rich., *Malaxis monophyllos* (L.) Sw., *Orchis palustris* Jacq., *Pinguicula bicolor* Woloszcz., *P. vulgaris* L., *Tofieldia calyculata* (L.) Wahlenb., *Scorpidium scorpioides* (Hedw.) Limpr.), а также фитоассоциации, охраняемые в соответствии с Зеленой книгой: *Betuleta humilis*, *Cariceta davalliana*, *Cariceta paniculatae*, *Cariceto (rostratae et limosae)* – *Sphagneta (cuspidati)*, *Caricetum (rostratae et limosae) sphagnosum (S. cuspidatum)*, *Caricetum (lasiocarpae) scheuchzerioso (palustris) – sphagnosum (S. cuspidatum)*, *Cladieta marisci*, *Scheuchzerieto (palustris) – Sphagneta*, *Scheuchzerieto – Sphagneta (cuspidati)*, *Schoeneto (ferruginei) – Hupneta*.

Ключевые слова: торфяной болото, продромус *Scheuchzerio palustris* – *Caricetea fuscae*, класс, порядок, союз, ассоциация, экотоп.

Konishchuk V. V. Prodromus of Syntaxon *Scheuchzerio Palustris* – *Caricetea Fuscae* of Phytostrome of Peat Mire. As the result of investigations and the analysis of the literatures on the list of peat mire of Ukraine of syntaxa *Scheuchzerio palustris* – *Caricetea fuscae* is represented. Short of characteristic of habitats, distribution given. Their synphytosozological status is determined of COUNCIL DIRECTIVE 92/43/EEC. It is specified rare species plants of the Red Data Book of Ukraine (*Carex davalliana* Smith, *C. dioica* L., *Epipactis palustris* (L.) Crantz, *Liparis*